

**PLA ESPECIAL URBANÍSTIC
DE PROTECCIÓ DEL CASTELL DE VALLMOLL**

AJUNTAMENT DE VALLMOLL

Miquel Orellana Gavalda

Rubén Heras Tuset

[SOFFITTO] ARQUITECTURA SLP

MARÇ 2024

ANNEX I – ESTUDI HISTÒRIC-ARQUEOLÒGIC

INTERPRETACIÓ HISTÒRICA I EVOLUTIVA DEL CASTELL DE VALLMOLL

Carme Subiranas Fàbregas
Arqueòloga

DADES HISTÒRIQUES

El lloc de Vallmoll, és un dels primers que apareixen citats a la documentació medieval del Camp de Tarragona en el moment de la conquesta feudal. De fet, el 1153 ja apareix com a afrontació en un document de venda d'una masia de la zona. S'ha de destacar però que aquest topònim Vallmoll ha estat confós sovint amb un altre Vallmoll proper al castell d'Olèrdola i que es documenta al segle X.

Segons les referències bibliogràfiques esmentades, cal situar l'origen del castell de Vallmoll dins el context de repoblació de les terres del Camp de Tarragona, al segle XI i a remolc de la tasca colonitzadora duta a terme per l'Arquebisbe de Tarragona i la família dels Aguiló a mitjan segle XII.

Res sabem però sobre la primera fortificació, atesa la inexistència d'un estudi documental exhaustiu que permeti situar-ne clarament els orígens. Tampoc és possible aprofundir, sense més estudis, en la confusió abans esmentada entre el *Vallmoll* d'Olèrdola i el "nostre" castell, que esdevé molt present en les referències bibliogràfiques consultades. Per aquest motiu, hem d'encetar la ressenya històrica en el punt on les dades consultades són clarament relacionables amb el castell de Vallmoll situat a l'Alt Camp.

L'any 1176 Guillem V de Castellvell, senyor del lloc, en testar, llegà la seva dominicatura de Vallmoll a l'Ordre del Temple, des de la terra de Ponç de Fonollar fins al riu Francolí. L'Ordre del Temple retindria aquesta dominicatura fins que no se li retornés una certa quantitat que li devia el testador. A partir de la presència d'una comanda hospitalera a Vallmoll, des de la fi del segle XII, sorgiren alguns enfrontaments entre els hospitalers i els Castellvell-Montcada que tanmateix continuaren essent senyors de Vallmoll i del seu castell. En qualsevol cas, el castell mai fou el lloc d'habitatge dels templers ni tampoc, més tard, dels hospitalers que a partir al 1184 tenien drets i béns a Vallmoll, mantenint-los fins el segle XVIII.

El 1291, entre les moltes propietats que aportà Guillema de Montcada com a dot quan es casà amb l'Infant Pere, germà de Jaume II, hi figurava el castell de Vallmoll.

El 1300, la mateixa Guillema de Montcada cedí, amb reserva d'usdefruit per a tota la vida, al rei Jaume II les baronies de Montcada i Castellvell dins de les quals era inclòs Vallmoll. La baronía passà després dels Montcada als Foix. Però Castó I, comte de Foix i vescomte de Bearn, féu donació al seu oncle, Ramon Folc de Cardona, l'any 1312, del castell i lloc de Vallmoll. El vescomte va prendre possessió tot seguit davant de Jaume de Flix, notari de Vallmoll. Segons l'acta que es conserva, el consell, i reunit a l'església de la vila tot el poble, els procuradors dels Foix, prenent de la mà el vescomte, l'entrà al castell i, una vegada fora, tanca i obrí les portes del recinte i al

crit de “Via Fora” fou aclamat el nom de Cardona per dues vegades públicament.

L'any 1402, els Cardona lliuraren la baronia de Vallmoll als Cervelló i aquests la vengueren per 20.000 florins al cavaller mallorquí Gregori Burgues, el 16 de novembre de 1408. Posteriorment i arran d'una aliança matrimonial, el castell de Vallmoll passà a la família Montpalau, tot i que el 1502 retornà de nou a la família Burgues que mantingueren la baronia fins a principis del segle XVII. En aquest moment, amb la mort d'Isabel de Pax i Burgues, la succeí el seu fill Joan de Boixadors i de Pax, comte de Savallà. L'última Boixadors fou Joana de Boixadors i de Cotoner, a la qual va succeir el seu fill Francesc Xavier Rocabertí de Dameto i Boixadors, comte de Peralada i Savallà, marquès de Bellpuig, marquès d'Anglesola i vescomte de Rocabertí. Mort el seu fill, solter, l'herència passà a Joana Adelaida Rocabertí de Dameto i de Verí, la qual nomenà hereu el seu nebot, Ferran Truyols i Despuig, marquès de la Torre, el qual posseí el títol i l'herència fins el 1922.

La fortificació fou ocupada fins al segle XIX i abandonada després de la Guerra de la Independència. Fou utilitzat també durant les guerres carlines, moment en el qual s'hi dugueren a terme les últimes reformes de caràcter defensiu.

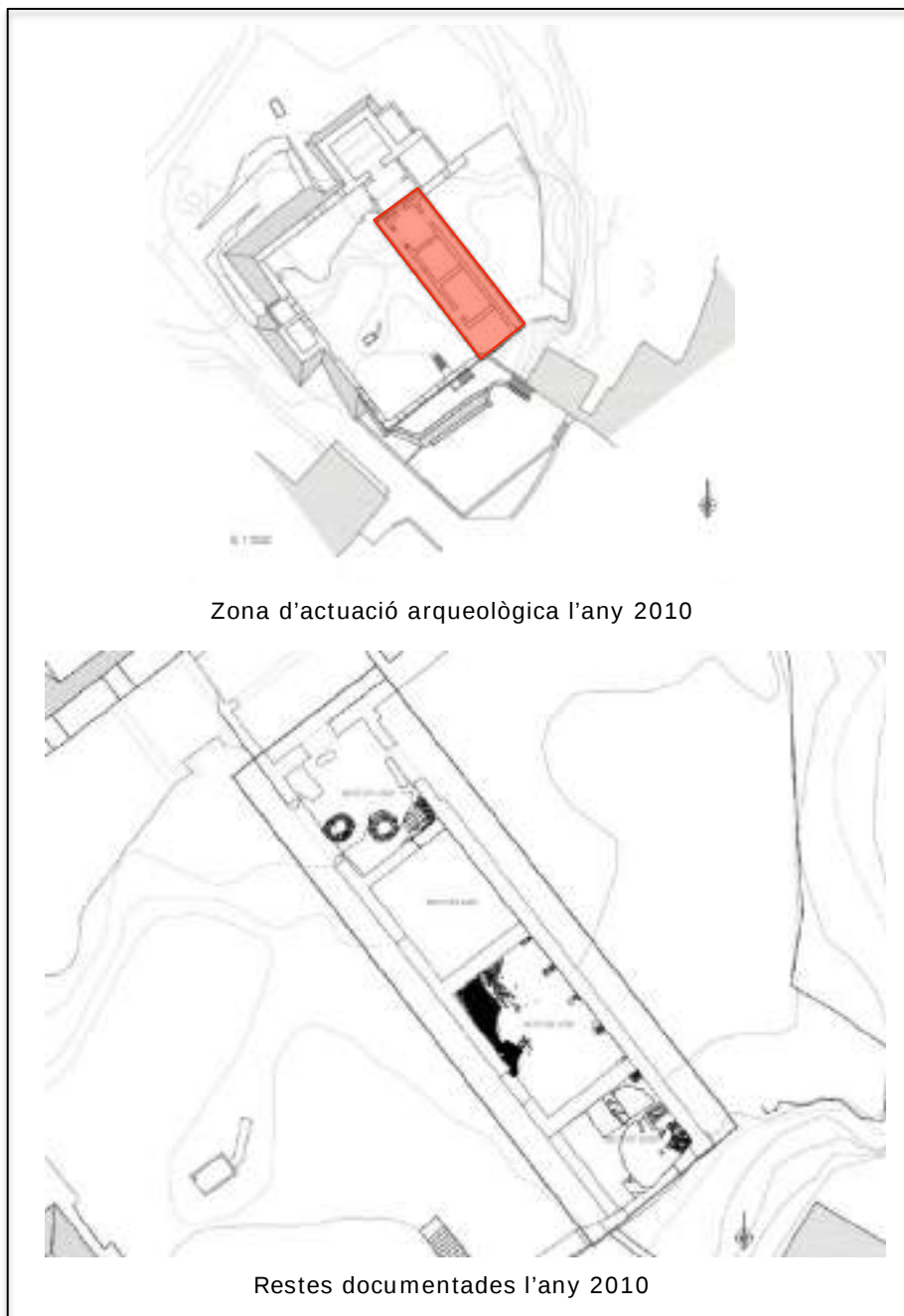
A partir de llavors, a mans de particulars, sense ús específic i en estat d'abandonament, s'inicià un important procés d'enderroc i espoli amb el qual s'esfondraren gran part de les edificacions que constituïen el castell. També fou objecte d'un important espoli d'elements ornamentals com portes i finestres.

El 1942 el propietari Josep Orga el vengué a l'Ajuntament de Vallmoll pel preu de 10.000 ptes.

L'APORTACIÓ DE L'ARQUEOLOGIA AL CONEIXEMENT DE LA FORTIFICACIÓ

En els darrers anys, el castell de Vallmoll ha estat objecte de varies intervencions arqueològiques vinculades a les obres derivades del Projecte de restauració del castell, promogut per l'Ajuntament de Vallmoll.

- Any 2010. Intervenció dirigida per Izadi Salamendi¹ Se centrà en l'excavació del subsòl de l'edifici situat a l'ala est del pati principal. Segons les interpretacions d'aquell moment, es localitzaren restes datables entre els segles XII-XIV, sitges, pavimentacions i estructures muraries.

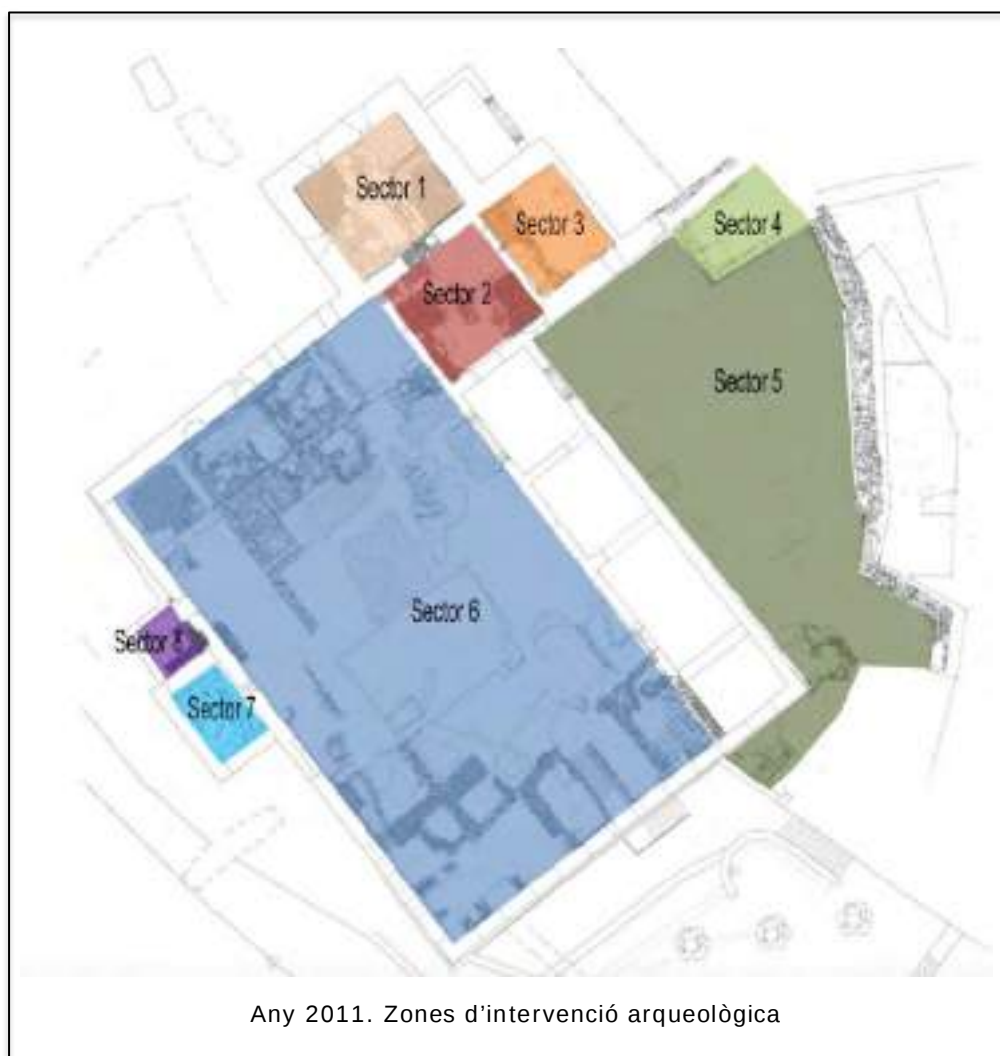
¹ SALAMENDI, 2012

² SUBIRANAS, 2014

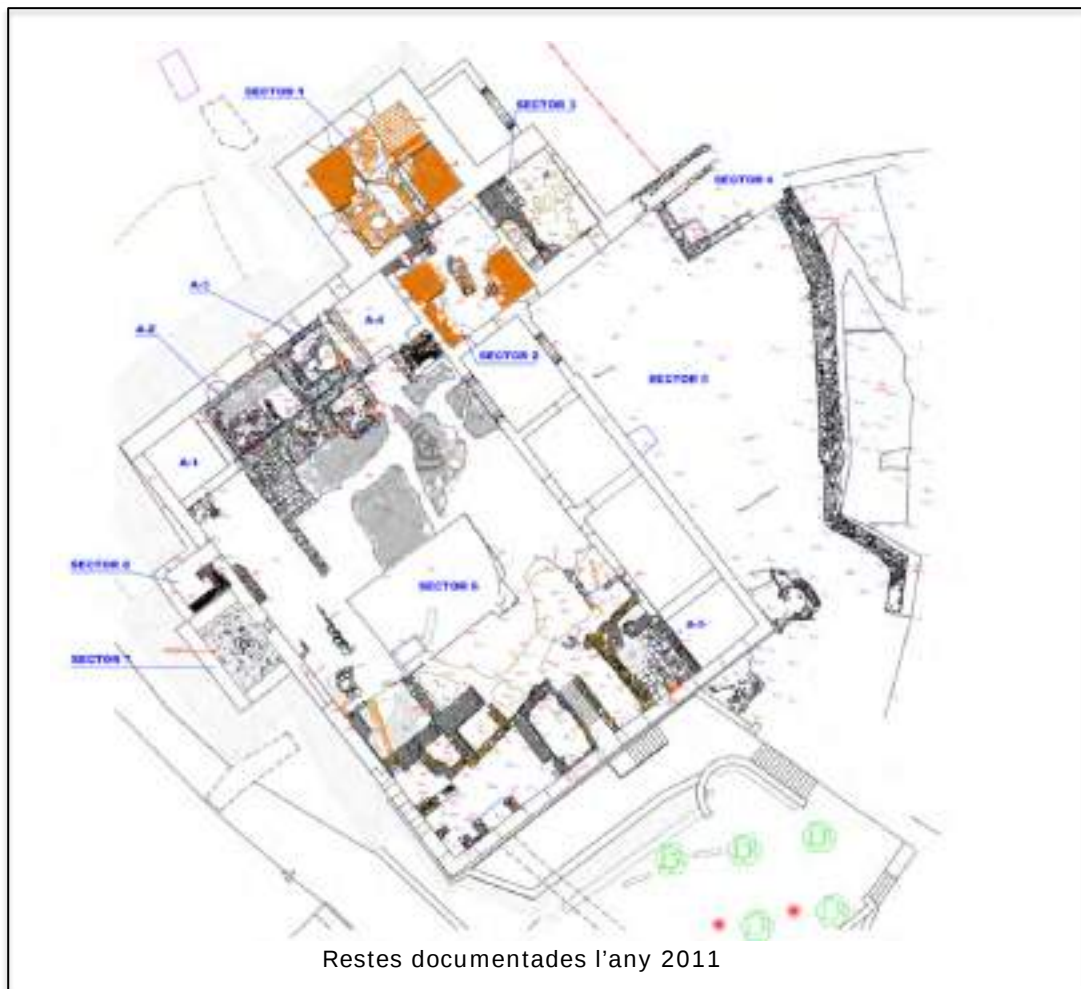
³ SUBIRANAS, 2018

- Any 2011. Intervenció dirigida per Carme Subiranas.² S'excavà al subsòl de gran part de la superfície interior de la fortificació. Tot i això, cal ressaltar que, a la zona del pati principal no s'exhauriren, ni molt menys, els nivells arqueològics, motiu pel qual resta encara una important estratigrafia pendent d'excavació que pot aportar dades prou interessants respecte de les primeres fases del castell.

També es dugué a terme un estudi arqueològic de paraments de tots els murs actualment visibles. En termes generals, la intervenció permeté interpretar que les restes actuals del castell de Vallmoll corresponen a una barreja entre el castell-palau tardogòtic dels segles XV-XVI i l'obra renaixentista dels segles XVI-XVII.

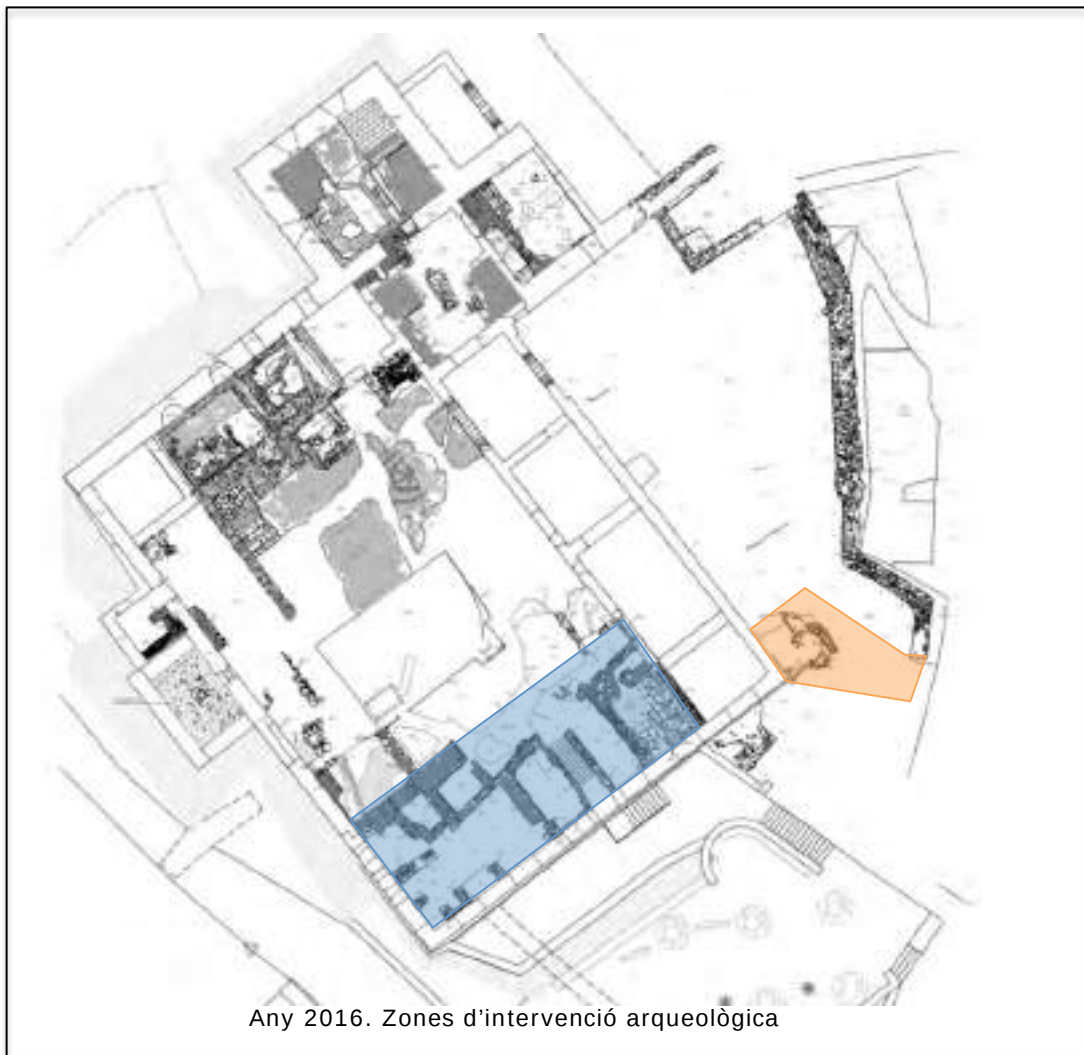

² SUBIRANAS, 2014

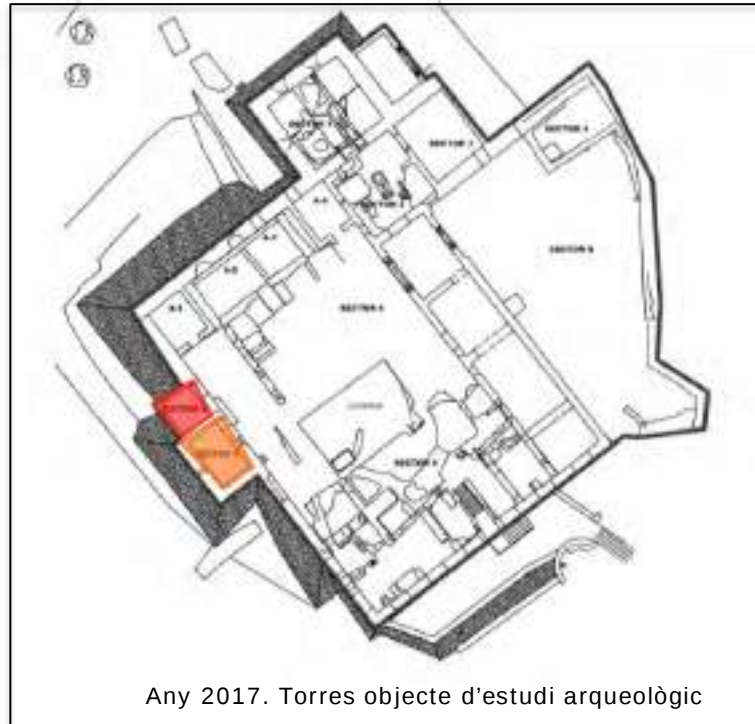

- Any 2016. Intervenció dirigida per Carme Subiranas.³ Es realitzà una excavació en extensió de la meitat sud del pati principal del castell així com el seguiment arqueològic de les obres de recuperació de l'accés original i reconstrucció del mur oest del baluard sud-oest. Les excavacions permeteren documentar i exhaurir la potència estratigràfica de la zona sud del pati principal, on s'identificaren restes de la primera fortificació i de la posterior transformació de l'espai, des dels segles XII-XIII fins al segle XIX. D'acord amb els resultats obtinguts es constatà que, a la resta del subsòl del pati principal es conserven encara vestigis transcendents per interpretar l'evolució històrica de la fortificació.

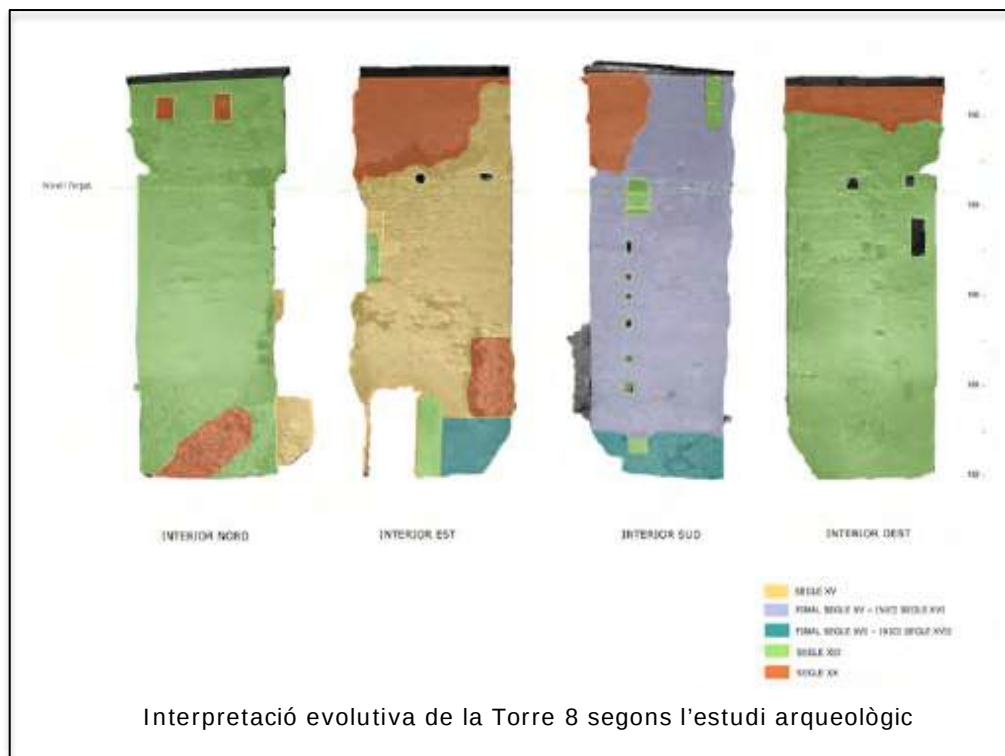
³ SUBIRANAS, 2018

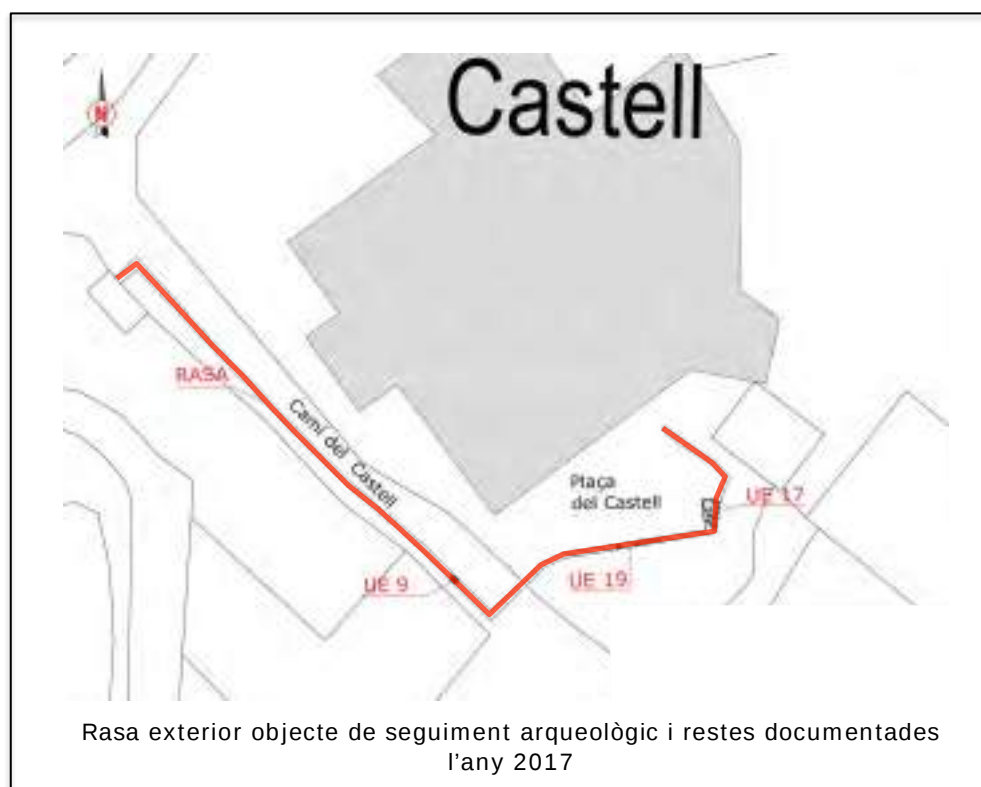
- Juny 2017. Intervenció dirigida per Carme Subiranas.⁴ Es realitzà l'estudi de paraments de les dues torres situades al pany de muralla oest. L'anàlisi arquitectònic permeté interpretar cronològicament les dues torres i la seva relació amb l'evolució històrica del castell.

⁴ SUBIRANAS, 2017

- Juny – juliol de 2017. Intervenció dirigida per Imma Mesas.⁵ Consistí en el seguiment arqueològic de l'obertura de rases per la instal·lació d'una nova línia elèctrica al camí del castell – plaça del castell. L'actuació constatà l'existència de restes del castell més enllà dels límits actuals pel costat sud.

⁵ MESAS, 2017

En base als estudis realitzats fins ara, el coneixement respecte de l'evolució i cronologies del castell de Vallmoll, és, a dia d'avui molt més ampli. Tot i això, al subsòl del pati principal, amb part importants encara per excavar, té un potencial arqueològic important que permetria interpretar de manera més clara les fases més desconegudes de la fortificació i que corresponen essencialment a les vinculades als seus orígens (segles XII-XIV). a les que fan referències als seus orígens.

El castell de Vallmoll després de les primeres fases de restauració de l'any 2011 (Foto: Ajuntament de Vallmoll)

Castell de Vallmoll. Estat actual després de la restauració de l'any 2017 (Foto: Ajuntament de Vallmoll)

INTERPRETACIÓ EVOLUTIVA DEL CASTELL DE VALLMOLL

Malgrat la més que segura existència d'un castell medieval, constatada per les dades arqueològiques, les restes avui visible del castell de Vallmoll corresponen essencialment a l'estructura d'un castell-palau gòtic del segle XV-XVI amb modificacions i embelliments propis del renaixement (finals del segle XVI – inicis segle XVII), com és el pany de façana que limita amb el poble i que s'atribueix a l'arquitecte Pere Blai, autor, entre d'altres de la façana del Palau de la Generalitat, a Barcelona, o de la Capella del santíssim de la Catedral de Tarragona.

Tot i això, amb les dades bibliogràfiques citades resulta especialment difícil endevinar en quin moment fou construït aquest gran castell-palau ni tampoc l'època en què es dugué a terme la reforma. Les dades arqueològiques obtingudes en els darrers anys resulten evidentment essencials en el coneixement del castell i la seva evolució històrica però la demostrada complexitat del conjunt requereix d'una recerca i estudi exhaustiu de les fonts documentals, encara avui pendent però imprescindible per contrastar i concretar les dades arqueològiques obtingudes.

En aquest sentit, només comptem amb dades històriques disperses i poc exhaustives procedents de fonts bibliogràfiques de caràcter local en les quals, generalment no s'hi referencien les fonts utilitzades i on s'hi afegeixen interpretacions de rigor històric discutible. Tot i això, aquesta bibliografia és, actualment, l'únic instrument on s'esmenten algunes dades i cronologies que permeten entreveure de manera generalista les fases històriques més rellevants de la fortificació.

D'acord amb les dades arqueològiques obtingudes de les intervencions realitzades fins ara, en el conjunt que avui constitueix el castell de Vallmoll s'identifiquen un total de set fases constructives que van des dels segles XII-XII al segle XX i que estan representades per restes constructives d'entitat diversa segons es tracti de fases més antigues – de caràcter més residual – o més modernes.

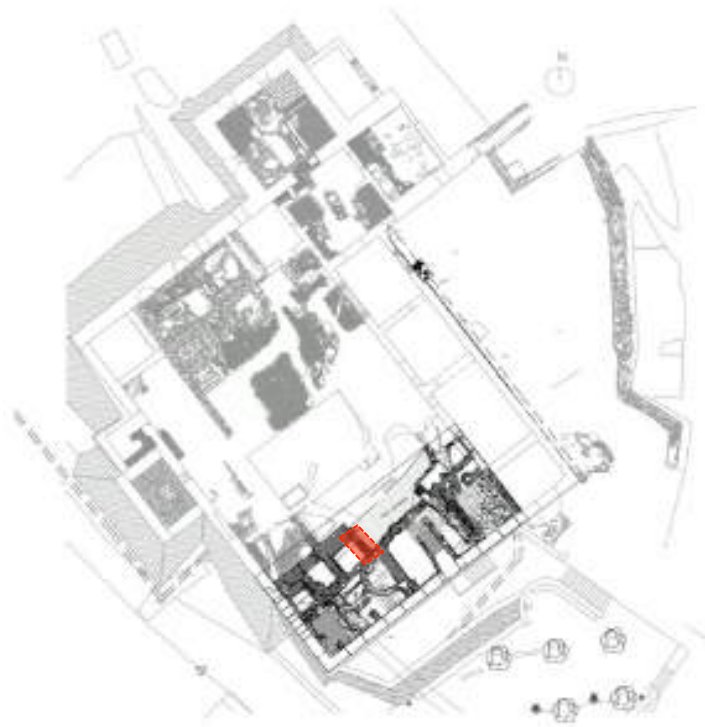
En qualsevol cas, és indiscutible que les restes actualment visibles són essencialment la suma de dos importants moments constructius: el corresponent a la gran fortificació tardogòtica, del segle XV – inicis del segle XVI, i el de les reformes renaixentistes, vinculades a l'anomenada Escola del Camp de Tarragona, amb Pere Blai com a màxim representat i que situem entre finals del segle XVI – inicis del segle XVII.

L'EVOLUCIÓ CONSTRUCTIVA DEL CASTELL SEGONS LES DADES ARQUEOLÒGIQUES.

Fase 1. Restes de la primera fortificació. Segles XII-XIII

Es tracta d'una fase molt residual però constatada arqueològicament a la meitat sud del pati principal, excavada el 2016. Se'n conserven diverses evidències però molt arrasades i en algun cas, pendents d'excavació.

Corresponen a aquesta fase les restes d'un mur i part del nivell de circulació que, d'acord amb els materials arqueològics associats, cal datar entre els segles XII-XIII.

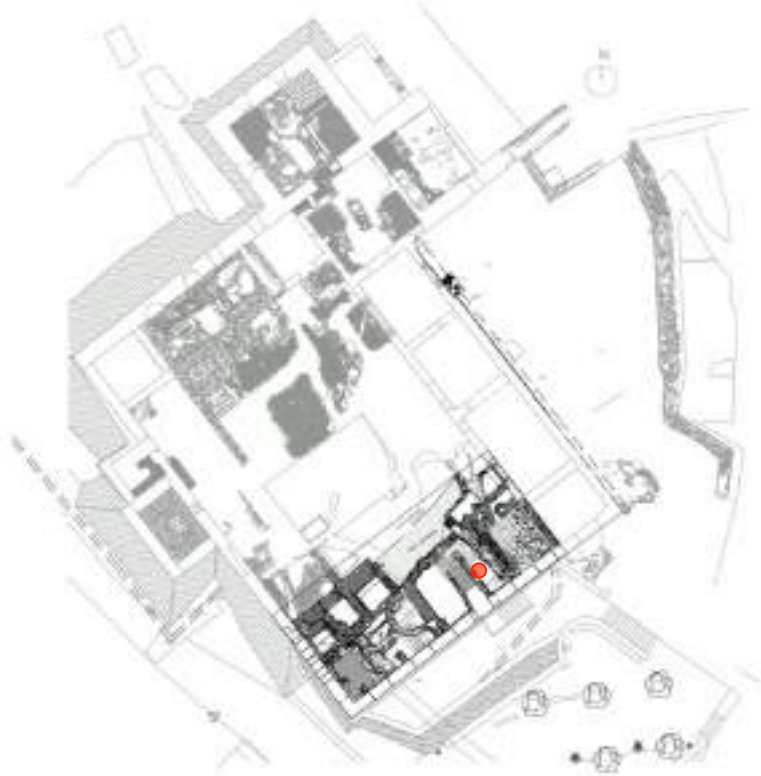

Planta general amb indicació del mur dels segles XII-XIII

Restes del mur dels segles XII-XIII

També és d'aquesta fase la sitja localitzada a l'extrem sud-oest del pati. Tant a l'estrat que amortitzava la part superior de la sitja com els rebliments interiors s'hi localitzaren materials arqueològic d'inicis del segle XIV, motiu pel qual cal interpretar que la sitja fou construïda i utilitzada a la fase anterior, entre els segles XII-XIII.

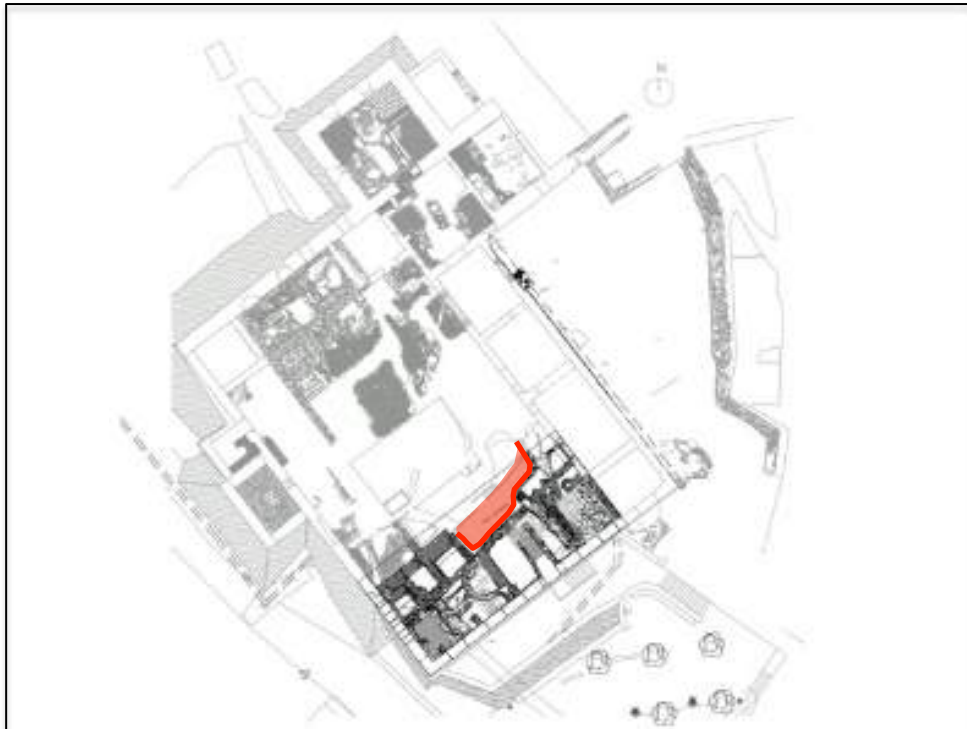

Situació de la sitja dels segles XII-XIII

Sitja dels segles XII-XIII

A la meitat sud del pati es localitzaren parcialment les restes d'una gran estructura de planta rectangular, excavada a l'estrat geològic, situada a la part central. Es tracta d'una construcció indubtablement anterior a les fases posteriors ja que fou tallada/amortitzada per un mur dels segles XIV-XV i pel mur de tancament sud de la gran cisterna central, associada a la fase renaixentista.

Situació de l'estructura soterrada associada a les restes dels segles XII-XIII

Vista aèria de l'estructura soterrada associada a la fase dels segles XII-XIII

No s'ha dut a terme l'excavació total d'aquest rebliment, motiu pel qual no ha estat possible documentar la fondària d'aquest gran retall ni el perímetre complert. L'interior d'aquesta estructura està amortitzada per estrats de terres de reompliment, que correspondrien als segles XV-XVI.

D'acord amb aquestes dades ha d'interpretar-se, tot i que de manera preliminar que l'estructura correspondria a les primeres fases de la fortificació, probablement a la inicial, dels segles XII-XIII.

Les restes corresponen en tots els casos a elements situats a l'interior del recinte d'un castell primigeni del qual, per ara no podem interpretar ni el perímetre ni les característiques ja que les seves estructures foren enderrocades, amortitzades o eliminades posteriorment parcialitat i residualitat de les restes interpretades d'aquesta fase no permet per ara interpretar

Castell de Vallmoll. En blau, restes arqueològiques associades a la Fase 1. Segles XII-XIII

Detall de les restes arqueològiques associades a la Fase 1

Fase 2. Restes del castell baixmedieval. Segles XIV-XV

A la zona del pati s'hi conserven també estructures d'una fortificació anterior a la construcció del gran castell tardogòtic dels segles XV-XVI.

També en aquest cas les restes d'aquesta fase són per ara de caràcter residual, amortitzades o fins i tot integrades a les construccions d'època tardogòtica i renaixentista, fet que dificulta notablement la seva comprensió.

Està representada essencialment per mur en direcció est-oest en el traçat del qual s'integren tres pilastres de carreus, de pedra vermella, de 58 x 55cm que se situen a una distància regular, de 4,15m. Estructura i pilastres fonamentaven sobre l'estrat geològic. El mur conserva una llargada de 16,50m, pràcticament tota la longitud del pati en sentit est-oest.

Es tractava d'una estructura unitària que integrava les pilastres d'uns arcs oberts en direcció nord-sud relacionats amb la volta de cobriment d'un edifici, del qual, per ara, no se n'ha identificat cap altra estructura associada.

La manca d'altres restes, no permet interpretar si l'estructura en qüestió correspondria al mur de tancament sud d'un edifici o al seu límit nord. Pel costat nord, la presència no massa llunyana de la cisterna central del pati, no ha permès continuar les excavacions arqueològiques.

En cas de situar-se al costat sud, l'esmentada construcció hauria estat eliminada per les reformes d'època tardogòtica ja que en aquest costat no s'han identificat estructures relacionades.

Detall del mur amb pilastres associat als segles XIV-XV

Tot i que la orientació és coherent amb la que adoptà el castell tardogòtic, es tracta d'una estructura anterior, ja que les dades arqueològiques indiquen que fou amortitzada pel traçat oest de la muralla dels segles XV-XVI i també pels elements construïts durant aquesta fase al costat sud del castell.

La cronologia d'aquest mur, pot també interpretar-se, tot i que de manera molt limitada, per l'estratigrafia associada immediatament al sud, i amortitzada per nivells dels segles XV-XVI. D'acord amb els materials ceràmics associats (pisa blanca, verd manganès i blava valenciana) li correspondria una cronologia de la segona meitat segle XIV-inicis segle XV.

Un estrat d'identiques característiques fou documentat a la zona est, sota el nivell d'ocupació d'època tardogòtica. En aquest cas, s'hi localitzà ceràmica comuna reduïda i vidrada monocroma d'època baix-medieval.

Malgrat la manca d'elements i estratigrafia més clara, caldria datar la construcció del mur, amb les corresponents pilastres, al segle XIV; s'hi vincula una ocupació entre el segle XIV i primera meitat del segle XV.

Es tracta d'una fase que, arquitectònicament, res tindria a veure amb el perímetre del castell tardogòtic construït un temps després. Tot i això, a dia d'avui no és possible interpretar de quin edifici formava part, ni les seves dimensions, ni la funcionalitat. Caldria dur a terme noves intervencions arqueològiques a l'entorn de la cisterna del pati per tal de constatar l'existència d'altres restes que puguin relacionar-s'hi.

Castell de Vallmoll. En verd, restes arqueològiques associades a la Fase 2. Segles XIV-XV

Detall de les restes arqueològiques associades a la Fase 2

Fase 3. El gran castell-palau tardogòtic. Segle XV – inicis del segle XVI

Més enllà de les restes abans esmentades que són testimoni d'un castell precedent, ha de considerar-se que les actuals restes visibles del castell de Vallmoll corresponen a una fortificació tardo-gòtica, construïda pràcticament de nova planta entre mitjan segle XV i principis del segle XVI.

Aquesta fortificació, de grans dimensions i amb característiques de palau fou delimitada per una muralla atalussada, construïda amb maçoneria i cantonades carreuades, de traçat recte i amb fossat als costats nord i oest i adaptada a la topografia als costats est i sud.

Al nord s'hi localitzà la porta d'accés, que s'assolia travessant el fossat i també la torre sobirana, un edifici imponent, de planta quadrangular. A la meitat del flanc oest s'hi construï una segona torre, també de planta quadrangular però de menors dimensions.

Castell de Vallmoll. Principis del segle XX. Vista dels costats nord i oest.
Les estructures corresponen majoritàriament al castell tardogòtic

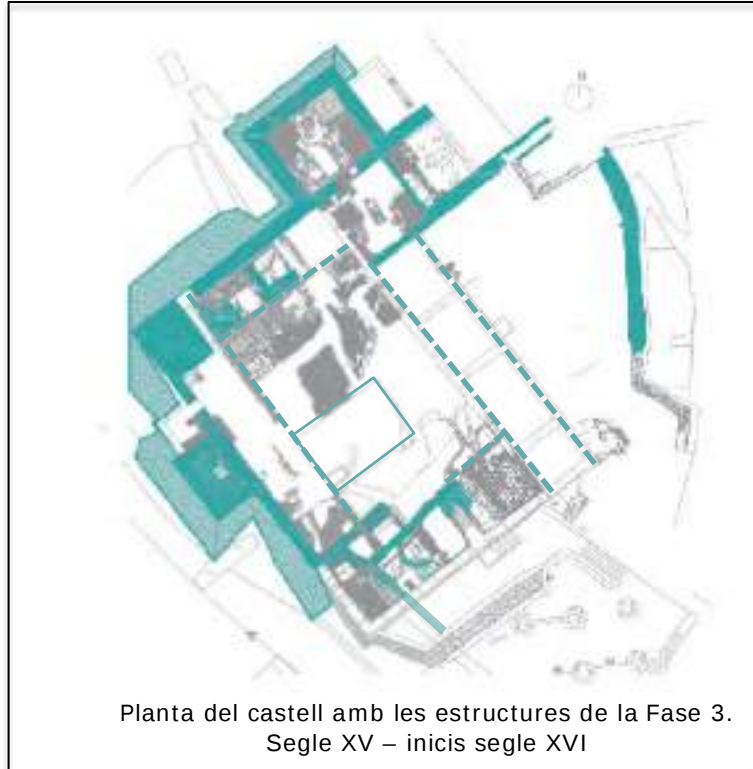

Castell tardogòtic. Torre principal i muralla nord

Muralla est i torre

La distribució interior del castell es configurà d'acord amb el concepte de castell-palau, d'estil i formes tardogòtiques amb un gran pati principal de planta quadrada i amb cisterna al centre, a l'entorn del qual s'hi localitzaven quatre edificis, un a cada costat del pati, amb planta baixa dos pisos i terrat superior.

Planta del castell amb les estructures de la Fase 3.
Segle XV – inicis segle XVI

Pati principal

A la banda oest, s'hi localitzava un segon pati, també de dimensions considerables i planta irregular, probablement associat als característics patis d'armes d'aquest tipus de fortificacions.

Pati d'armes

Totes les construccions d'aquesta fase són amb fàbrica de maçoneria de pedra lligada amb morter de calç. Integren obertures (portes i finestres) d'estil clarament tardo-gòtic perfectament diferenciables de la fase immediatament posterior.

El caràcter senyorial d'aquest castell, resulta evident per les seves dimensions però també per les característiques d'alguns dels elements que el configuraven i de les seves estances. Destacava en primer lloc, la gran escalinata a avui pràcticament desapareguda que, des del costat nord del pati donava accés a les estances senyorials situades al primer pis de l'ala de ponent.

Inicis del segle XX. Pati del castell amb l'escala d'accés a la planta noble

Restes actuals de l'escala que donava accés a la planta noble

En aquest primer pis s'hi localitzaven una estança noble a la torre principal i una magnífica i gran sala noble al costat sud que ocupava tota la planta primera d'un edifici orientat est-oest, amb vistes als dos patis. En ambdós casos es tractava d'estances de caràcter noble, amb grans finestrals ornats cresteries i amb sostres de bigues sostinguts per mènsules de pedra i configurats a manera de teginats.

Cara exterior i interior del finestral gòtic del primer pis de la torre principal

Mur nord de la torre principal. S'observen les mènsules que sostenien el sostre de fusta teginat

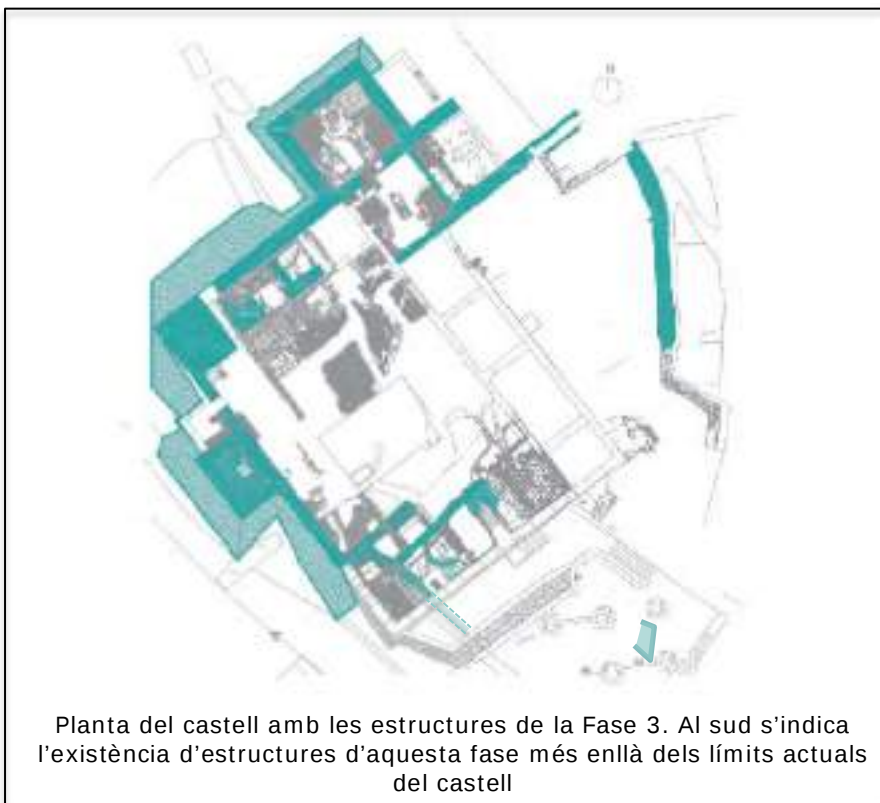

Finestrals gòtics de la sala noble

Mur nord de la sala noble. S'observen les mènsules que sostenien el sostre de fusta teginat.

Tot i això, més enllà de les característiques arquitectòniques generals, les actuacions arqueològiques han permès constatar que en aquesta fase, el perímetre sud d'aquesta fortificació tardogòtica sobrepassava el perímetre actual, ocupant una part del que avui és la plaça del castell i que el mur de muralla existent correspon a una reforma posterior, d'època renaixentista. Aquest fet indica que el castell tardogòtic era encara més gran del que és actualment i que part dels espais que s'hi configuraren foren eliminats posteriorment.

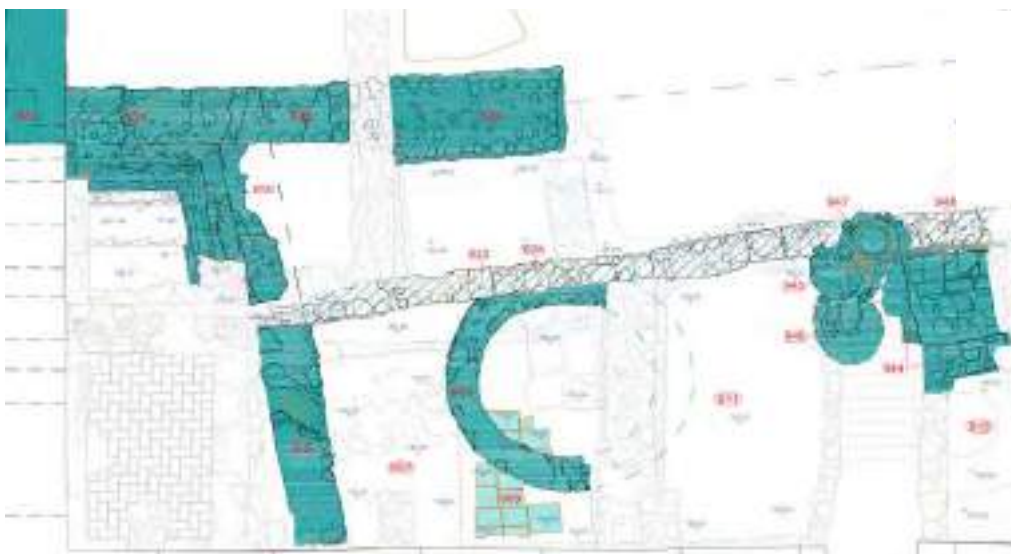
Planta del castell amb les estructures de la Fase 3. Al sud s'indica l'existència d'estructures d'aquesta fase més enllà dels límits actuals del castell

A part de les sales nobles abans esmentades les excavacions han posat també al descobert elements que denoten l'ús al que foren destinades algunes estances: quadres, cups de vi de grans dimensions, un espai destinat a la producció d'oli, amb una premsa i diversos dipòsits. Correspon també a aquesta fase la gran cisterna central encara existent al pati principal.

Totes elles són restes associades a la fase tardogòtica en la qual es construí el gran castell-palau i al qual corresponen gran part de les estructures actualment visibles.

Pati principal. Restes del costat sud on s'identificaren elements vinculats a la producció d'oli

Restes del costat sud on s'identificaren elements vinculats a la producció d'oli

Tot i la complexitat interpretativa del Castell de Vallmoll i la manca encara d'un estudi documental exhaustiu, els estudis arqueològics permeten interpretar que aquesta gran obra s'hauria de relacionar amb el moment en què, segons les fonts bibliogràfiques, el castell fou venut a la família Brugués, l'any 1408.

Aquesta relació seria coherent amb el fet que l'esmentada família ostentà la propietat del castell durant un llarg període i també pel fet que, segons les mateixes fonts bibliogràfiques, els Brugués vivien al Castell, es feren enterrar a l'església parroquial i a més, en diferents moments obtingueren del rei beneficis per restaurar tant les muralles del poble, com el castell.⁶

Caldria doncs situar, la construcció del palau tardogòtic a principis del segle XV perdurant sense reformes destacables fins a mitjan segle XVI.

⁶ FABRA I SALVAT, 1989

Fase 4. Les reformes renaixentistes. Finals segle XVI - inicis segle XVII

L'existència d'estructures renaixentistes al castell de Vallmoll, és un fet intuïble a simple vista, especialment representat per l'estructura que constitueix la muralla sud.

Tram sud de la muralla, corresponent a les reformes renaixentistes. Fase 4

Tram sud-oest de la muralla corresponent a les reformes renaixentistes. Fase 4

Aquestes reformes se situarien entre finals del segle XVI i primera meitat del segle XVII, una cronologia determinada per les característiques constructives dels edificis construïts en aquesta fase, per la seva posterioritat a les construccions tardogòtiques o per l'estil de portes i finestres.

La historiografia ha vinculat aquestes reformes a l'anomenada Escola del Camp de Tarragona, representada entre d'altres per l'arquitecte Pere Blai del qual s'ha dit que podria haver dut a terme les obres del castell atesa la seva estreta relació amb el seu germà, Joan Blai, instal·lat a Vallmoll.

Si donem per bona aquesta hipòtesi que per altra banda és força coherent amb l'estil arquitectònic que s'observa a la part afegida del castell, hem de considerar que les obres es podien haver dut a terme en un període entre el 1565 i 1621, moment en el qual eren senyors del castell la família Boixadors.

Aquesta cronologia també és coherent amb el plànol de Vallmoll aixecat l'any 1646 per l'enginyer i militar francès Sébastien de Pontault de Beaulieu i que demostraria que en aquella data les obres de reforma ja s'havien efectuat ja que, malgrat la simplicitat del plànol en el dibuix, s'identifiquen ja clarament les parts reformades.

Malgrat el manteniment de gran part de l'edifici tardogòtic, el castell de Vallmoll fou en aquell moment objecte de canvis significatius representats especialment per la total remodelació, de la part sud del castell on es dugué a terme l'enderroc de la muralla renaixentista i la construcció d'un nou pany de muralla que reduí lleugerament el seu perímetre pel costat sud.

Desconeixem els motius d'aquests canvis i també la funcionalitat de l'espai que es configurà interiorment a redós d'aquesta muralla substituint l'espai on s'havia situat una zona de producció d'oli. Tota la zona fou terraplenada reconvertida en un edifici de planta rectangular, d'orientació paral·lela a la nova muralla i configurat interiorment en quatre àmbits.

D'acord amb les característiques documentades, als àmbits est i oest s'hi haurien localitzat dipòsits d'aigua, amb canalitzacions relacionades però no és possible interpretar la funcionalitat dels àmbits centrals, atès que no s'hi ha localitzat cap element significatiu.

Espai associat a la fase renaixentista.

Dipòsit associat a la fase renaixentista

En qualsevol cas, al nivell de terraplenat que cobria les estructures de la fase tardogòtica i les banquetes de fonamentació dels murs de nova creació s'hi associaven ceràmiques dels segles XV-XVI, datació que indica una disposició "post quem" de l'estrat. D'acord amb aquestes dades la disposició d'aquest nivell seria posterior al segle XVI.

Paral·lelament, les característiques estilístiques de les finestres que s'obren a l'estructura de la nou tram de muralla sud: finestres quadrangulares emmarcades amb carreus encoixinats, corresponen indubtablement a la tipologia emprada habitualment pels arquitectes renaixentistes vinculats a l'Escola del Camp de Tarragona, motiu pel qual cal considerar aquesta obra dins una cronologia de finals del segle XVI – inicis del segle XVII.

Finestra de la muralla renaixentista

També es produïren certes modificacions al pati d'armes, on s'hi bastí una petita torrassa a l'extrem nord-est i un baluard a l'extrem sud-est. Entre aquest baluard i la el traçat de la muralla sud s'hi ubicà la nova porta d'accés al castell, fet que comportà l'anul·lació de l'antiga porta tardogòtica situada al nord.

Restes de la torrassa construïda en època renaixentista a l'extrem nord-est del pati d'armes

Baluard al sud-oest del pati d'armes i restes de l'entrada, construïts en època renaixentista

Però d'acord amb els estudis arqueològic realitzats cal interpretar encara una altre canvi significatiu: la construcció o reconstrucció de l'edifici situat entre el pati principal i el pati d'armes. És probable que en aquest cas, la nova construcció substituís un edifici preexistent, bastit en època tardogòtica, tot i que no en tenim constància arqueològica. En qualsevol cas, les característiques constructives d'aquest nou cos i de les obertures: portes i finestres, són indubtablement atribuïbles a època renaixentista, per la qual cosa la seva construcció ha d'interpretar-se dins de la fase de finals del segle XVI – inicis del segle XVII.

Edifici a mitger entre el pati principal i el pati d'armes, construït o reconstruït en època renaixentista

Cal destacar finalment les intervencions arqueològiques han posat al descobert part de les antigues pavimentacions a nivell de planta baixa. A la zona del pati corresponen a paviments de còdols, on en alguns casos s'hi dibuixen motius florals; a l'interior dels edificis, les pavimentacions eren de rajoles de terracota, quadrangulars.

Paviments de còdols al pati principal

El castell de Vallmoll a finals del segle XVI – inicis segle XVII

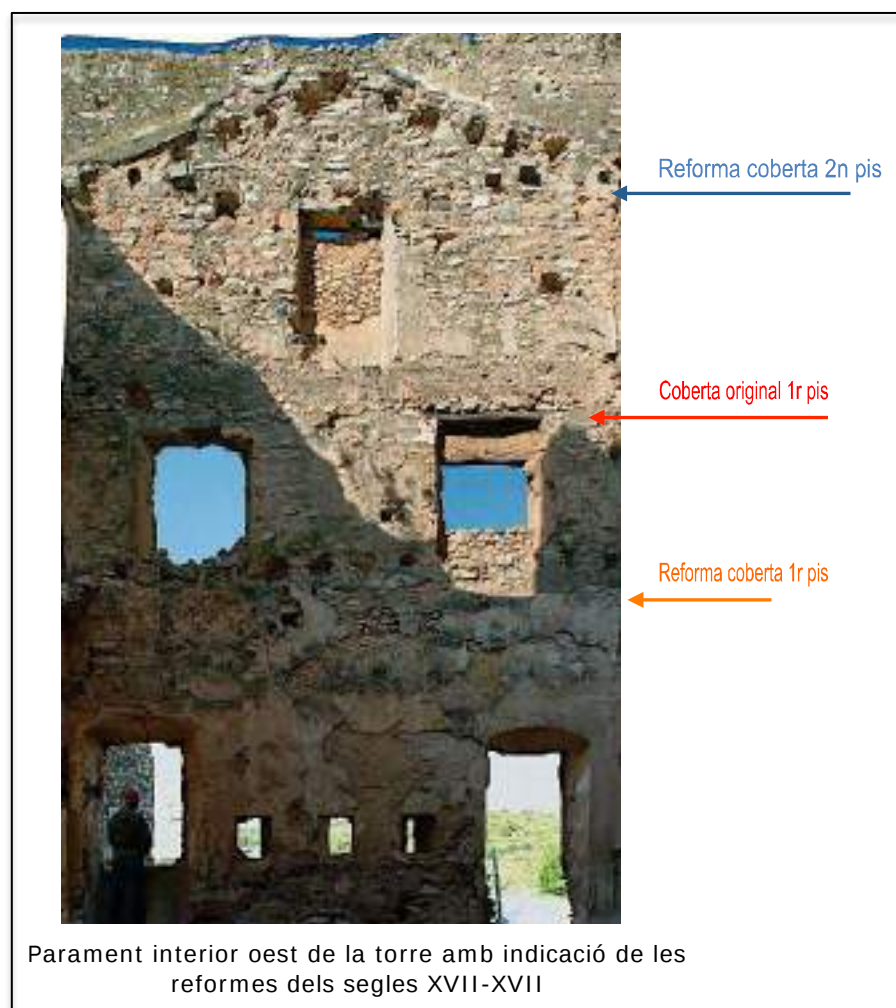
Fase 5. L'inici de la decadència. Reformes dels segles XVII-XVIII.

A diferència de la fase renaixentista, essencialment dedicada a la construcció de nous edificis o modificació d'alguns trams de muralla, els canvis realitzats en fases posteriors corresponen essencialment a reparacions o adaptacions de les estructures o edificis preexistents.

A partir del segle XVII destaca, en primer lloc la menor qualitat constructiva dels murs i obertures que es construïren en aquell moment, fet que sembla indicar l'inici d'un procés de decadència o potser que el castell havia deixat de ser residència habitual dels seus propietaris.

Els estudis arqueològics constaten que les reformes més importants es produïren a les cobertes del primer i segon pis de la torre principal i de l'edifici on se situava la gran sala noble, moment en el qual se substituïren els sostres teginats del primer pis, construïts en època tardogòtica, per un sostre de bigues simple que se situà a menor alçada.

Es produí també la modificació de la coberta del segon pis, inicialment constituïda per una volta i que fou substituïda per una coberta a doble vessant, construïda també amb bigues de fusta. Els encaixos de les bigues existents a les parets de la torre constaten aquest canvi.

En el cas de la sala noble no és possible observar-ne els encaixos a causa del nivell d'enderroc de les parets est i oest, però cal interpretar també el mateix procés de reformes. Evidentment, l'existència d'una coberta a doble vessant implicà l'anul·lació del terrat superior prèviament existent.

Més enllà de les cobertes, l'edifici on se situava la sala noble fou també objecte d'una important modificació en tota la seva alçada que consistí en la reducció de les dimensions de la sala, que passà a tenir la meitat de la seva llargada original. L'escurçament implicà també la construcció d'un nou mur de tancament est en el punt on s'havien establert els nous límits, l'obertura d'una porta a planta baixa i de noves finestres, totes de tipologia molt simple.

Extensió original de la sala noble. Segle XV – inicis segle XVI

Extensió de la sala noble amb les reformes dels segles XVII-XVIII

Mur de delimitació est de la sala noble construït a la fase dels segles XVII-XVIII

La cronologia d'aquesta reforma s'interpreta a partir de les característiques constructives de les noves estructures i la seva relació amb les construccions de les fases posteriors. Però sobretot, per l'estratigrafia documentada a la planta baixa, on s'observà l'existència d'un potent nivell de terres de reompliment que elevà la cota de pavimentació prèviament existent i que es relaciona clarament amb el nivell de la porta oberta al nou mur de delimitació de l'estança.

El material ceràmic documentat en aquest estrat de reompliment contenia nombrosos fragments de ceràmica del tipus reflexes daurats al qual li correspon una cronologia de la primera meitat del segle XVII.

Restes de l'escala d'accés a la torre creada als segles XVII-XVIII

Tenint en compte que l'estrat correspon a un abocament interpretem que hem de situar la construcció del nou mur i la modificació de la cota de circulació de l'estança en un moment indeterminat de finals del segle XVII o segle XVIII.

Paral·lelament es construí una nova escala d'accés als pisos superiors de la torre, una escala de cargol que s'iniciava a la cantonada nord-oest de la planta baixa. S'observa també l'obertura de noves portes i finestres a gran part dels edificis del castell, unes obertures que en tots els casos presenten una notable senzillesa en les seves formes.

Resulta evident que totes aquestes modificacions, i sobretot la que transformà la gran sala noble del castell per convertir-la en un espai més, sense singularitat, constaten el fet de la pèrdua d'importància del castell i avalen la hipòtesis respecte el seu progressiu procés de decadència.

Fase 6. La darrera ocupació del castell. Segle XIX

Al castell s'identifica encara l'existència d'una última fase d'ocupació que implicà relacionades a l'últim moment d'algunes reformes, majoritàriament de caràcter menor, amb funcionalitat defensiva, com la incorporació de finestres espitlleres, que es vinculen al context bèl·lic derivat de les Guerres Carlines.

Es tracta d'una fase caracteritzada per la incorporació d'elements defensius, com un gran nombre de finestres espitlleres als murs amb vista exterior que cal vincular al context bèl·lic de les Guerres Carlines. S'identifica també el canvi d'ús d'algunes estances amb la incorporació esporàdica de noves pavimentacions i la reforma o creació de noves portes.

Finestres espitlleres obertes al segle XIX

Aquest serà l'últim moment d'ús del conjunt com a fortificació iniciant-se posteriorment el procés d'abandonament i esfondrament dels edificis que configuraven el castell. Tot i això, és probable que el castell, com a lloc de residència ja hagués estat abandonat prèviament, probablement després de la Guerra de la Independència (1808-1814).

També cal situar dins el segle XIX però en un moment probablement posterior al final de la tercera guerra carlina, la nova porta d'entrada a la fortificació, que se situà a la part mitja del tram de muralla sud. Sembla poc probable l'obertura d'una porta d'entrada tan directe al castell durant els conflictes bèl·lics assenyalats, per la qual cosa interpretem que la nova porta és posterior a l'any 1876.

És també probable que aquesta entrada es constituís a conseqüència de la parcel·lació i venda a particulars d'algunes parts annexes al castell i en particular el costat sud-oest on se situava l'entrada des d'època renaixentista. Aquest fet degué provocar la inutilització de l'antiga porta i l'obertura d'un nou accés a la muralla sud. La porta fou novament reformada al segle XX.

L'únic edifici de nova planta que fou construït en aquesta fase és la torre nord-oest. Es tracta d'un edifici de planta quadrada, bastit amb fàbrica de tàpia amb la part baixa de maçoneria. La porta original d'accés, tapiada, se situava a la planta baixa lleugerament desplaçada respecte de la porta actual.

Torre nord-oest, construïda al segle XIX

La nova torre fou adossada al parament exterior del tram de muralla que tanca per l'oest el recinte del castell i al mur nord de la torre de ponent, ambdues estructures de la fase tardogòtica (segle XV – inicis segle XVI) i fonamenta sobre el talús.

Més enllà d'aquestes dades la cronologia d'aquest edifici és de difícil interpretació i apuntem la hipòtesi que pugui tractar-se de la torre de telègraf òptic que, segons fonts historiogràfiques s'instal·là al castell l'any 1874. Tot i això no tenim dades que ens permetin constatar de forma més clara aquesta possibilitat.

A l'interior, només es constaten evidències d'un únic forjat constituït per bigues de fusta. La posició d'aquest forjat indica que, malgrat la gran alçada de la torre la distribució vertical s'hauria configurat únicament en dos nivells: una planta baixa de gran alçada – més de 5 metres – i un pis superior de 2,40 metres. S'hi localitzen únicament dues petites finestres simples, una a cada pis. No hi ha finestres espitlleres.

Tampoc s'observen evidències d'una escala de comunicació interior construïda, però sí traces d'encaixos verticals alineats al parament del mur sud que abasten tota l'alçada de la planta baixa i que interpretem relacionats amb la fixació d'una escala de mà de fusta.

D'acord amb les particulars característiques d'aquesta torre i tenint en compte la seva posició just al costat de la torre tardogòtica, de força més alçada, sembla poc probable que fos construïda amb finalitzats defensives. Interpretem més probable que es tractés d'un edifici per la instal·lació de telegrafia òptica, una possibilitat es podria vincular amb les fonts bibliogràfiques que citen l'existència d'aquest tipus de torre al castell de Vallmoll. Tot i això, no s'han identificat traces que permetin constatar la ubicació d'aquesta instal·lació a la part alta de la torre.

Fase 7. Usos puntuals i abandonament. Finals segle XIX – segle XX

Després de l'ús puntual de la fortificació durant les Guerres Carlines, al castell de Vallmoll, a mans de propietaris particulars que no hi residien, sense ús específic ni obres de manteniment, s'inicià un progressiu procés de degradació durant el qual s'esfondraren gran part de les edificacions que el constituïen. També fou objecte de nombrosos espolis, sobretot dels elements més ornamentals, com portes i finestres.

Segons les fotografies històriques ha d'interpretar-se que el 1915 el castell mantenia encara dempeus gran part de les construccions.

L'any 1922, el seu propietari, el marquès de la Torre, el vengué a Josep Orga. S'ha constatat arqueològicament que Durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939), es construí, sota el baluard sud-oest que defensava el pati d'armes, un refugi antiaeri, les restes del qual encara es preserven. El 1942 Josep Orga el vengué a l'Ajuntament de Vallmoll pel preu de 10.000 ptes.

Ja en mans de l'ajuntament, segons fonts orals, s'hi celebraren algunes reunions consistorials al cos d'edifici encara dempeus, situat a l'oest del pati principal i a l'est del pati d'armes. Tot i això es tractà d'actes puntuals atès el perill que representava pel mal estat de l'edifici. Que s'esfondrà poc després. El 1951 la porta monumental que des del pati d'armes donava accés a l'edifici a ponent del pati, fou desmuntada i recol.locada com a porta principal a la casa de la Vila, situada a la plaça Major.

Durant la fase de restauració de l castell realitzada el 2017 es dugué a terme una reproducció d'aquesta porta al lloc original.

Porta del castell desmuntada l'any 1951 i recol.locada com a porta d'accés a l'Ajuntament

Reproducció de la porta al lloc original del castell, realitzada durant les obres de restauració l'any 2017

Als anys 80 del segle XX es dugué a terme la reforma de la plaça existent davant el castell, al costat sud, amb un important rebaix de terres que obligaren a modificar la porta d'accés creada al segle XIX al costat sud. Per aquest motiu, es tapià l'obertura existent i se n'obrí una de nova just a sota

per tal de vincular-la a unes escales que, des de la plaça situada davant mateix de la muralla donava accés a l'interior del castell.

Vista des de l'interior del castell de l'espai existent al sud, abans de la creació de la plaça

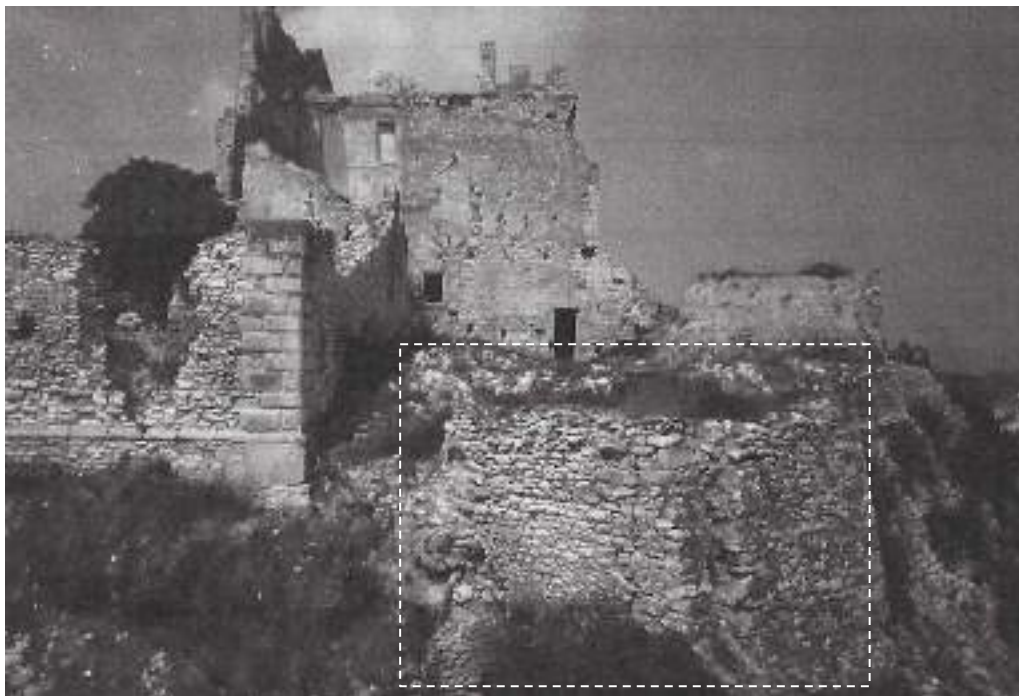

Anys 80 del segle XX. Obres de creació de construcció de la plaça davant del castell

Escales i porta d'accés al castell creades als any 80 del segle XX

L'any 1992, s'esfondrà el mur oest del baluard que defensava el costat sud del pati d'armes, situat dins una propietat privada.⁷ El mur fou reconstruït durant la fase de restauracions de l'any 2017.

El baluard sud-oest. abans de l'esfondrament del mur oest

El baluard després de l'esfondrament del mur oest

⁷ Segons informacions i fotografies del propietari

L'any 2010, l'Ajuntament de Vallmoll va endegar el procés de recuperació del castell amb l'execució de diverses fases de restauració, encara en curs, que s'han finançat amb l'ajut de fons de l'Estat Espanyol, de la Generalitat de Catalunya i de la Unió Europea.

BIBLIOGRAFIA

FUSTÉ, A. (1984): *Recull monogràfic i històric de Vallmoll*. Ajuntament de Vallmoll.

GAVALDÀ, A. (1983): *El llibre de Vallmoll*. Institut d'Estudis Vallencs. Valls

MESAS, I. (2017): *Memòria d'intervenció arqueològica del "Projecte nova línia soterrada de BT". Camí del castell de Vallmoll / Plaça del castell de Vallmoll (Alt Camp)*. Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita

SALSAMENDI, I (2012): *Memòria de la intervenció arqueològica al Castell de Vallmoll l'any 2010*. Direcció General del Patrimoni Cultural. Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya.

SUBIRANAS, C. (2014): *Memòria de la intervenció arqueològica al Castell de Vallmoll. Any 2011*. Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita

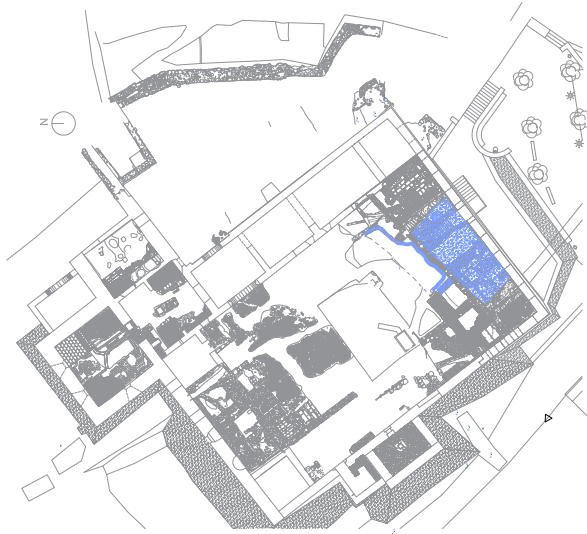
SUBIRANAS, C. (2018): *Memòria de la intervenció arqueològica al Castell de Vallmoll. Any 2016*. Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita

SUBIRANAS, C. (2017): *Memòria de l'estudi arqueològic de les Torres S7 i S8 (costat de ponent) del Castell de Vallmoll*. Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Generalitat de Catalunya. Inèdita

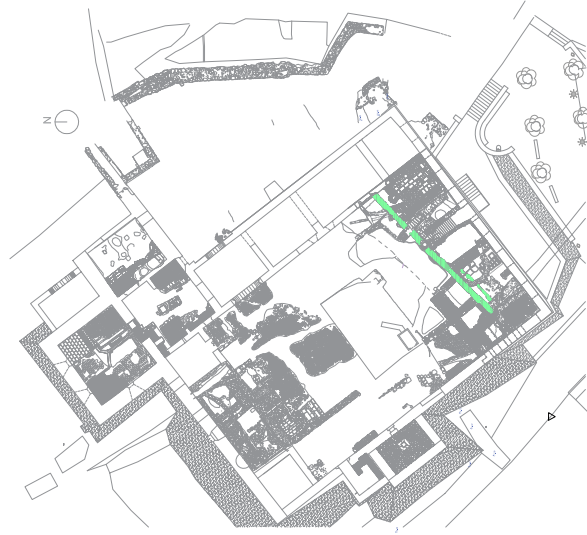
XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya. Valls - Vilatorrada, 24, 25 i 26 novembre 1989. Vol I. Valls : Institut d'Estudis Vallencs, 1989.

Restes arqueològiques i evolució constructiva del castell de Vallmoll

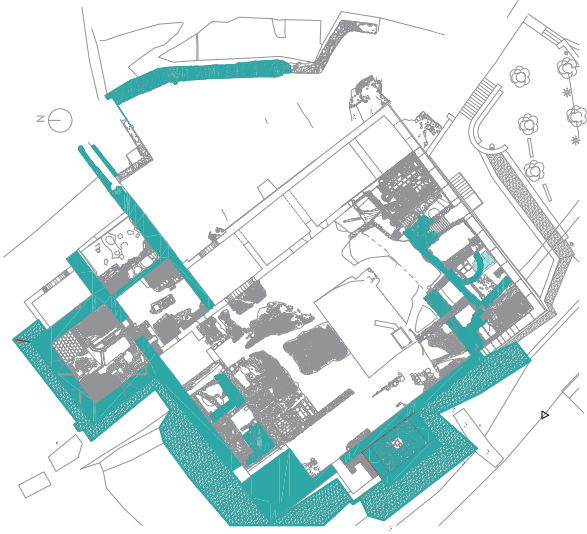
FASE: SEGLES XII - XIII

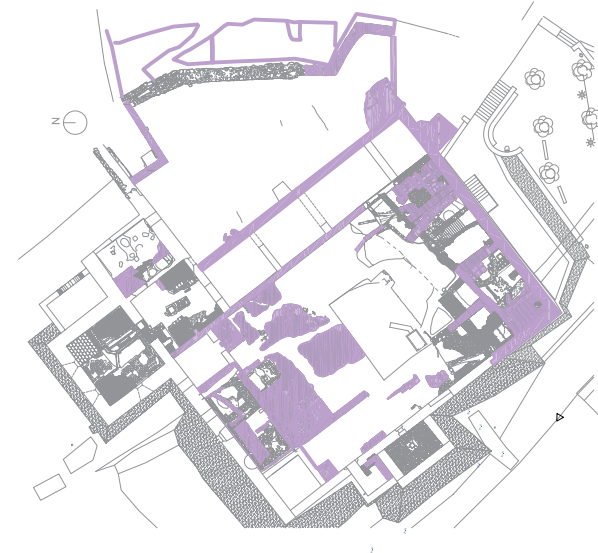
FASE: SEGLE XIV - XV

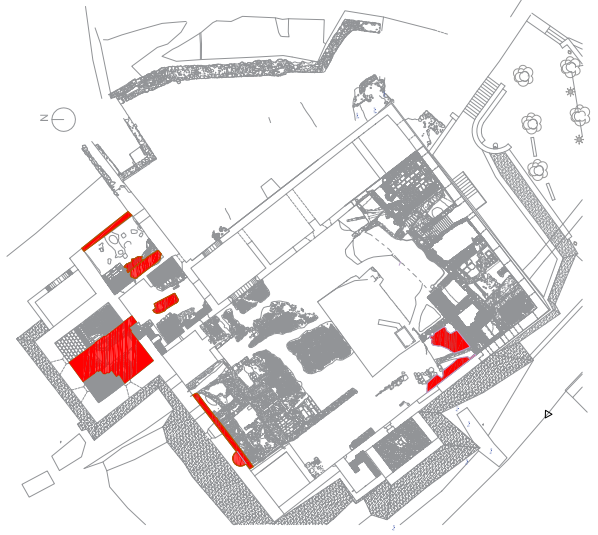
FASE: SEGLE XV - 1ª MEITAT SEGLE XVI

FASE: FINALS SEGLE XVI - INICIS SEGLE XVII

FASE: SEGLES XVII - XVIII

FASE: SEGLE XIX - SEGLE XX

